

Maija Grizāne

Daugavpils Pedagoģiskā institūta karojošo ateistu klubs: dibināšana un pirmie darbības gadi*

Atslēgas vārdi: sovetizācija, Latgale, ateisti, karojošo ateistu klubs, Daugavpils Pedagoģiskais institūts

Kopsavilkums

Kopš 1950. gadu otrās puses ateistiskās pasaules ainas propaganda kļuva par vienu no galvenajiem instrumentiem Latvijas sovetizācijas procesā. 1959. gadā Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā tika dibināts karojošo ateistu klubs (turpmāk – Klubs), kura mērķis bija sagatavot aktīvus ateisma propagandistus, kuri strādātu ar bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem. Klubs kļuva par pievilcīgu vietu, kurā piedāvāja studentiem iesaistīties dažādās publiskās aktivitātēs: lekcijas, diskusijas, izrādes, sacensības u. c. Padomju Latvijas periodiskie izdevumi apraksta Klubu kā veiksmīga mērķtiecīgas propagandas centra piemēru ar augstu efektivitāti, kurš kļuva populārs Latvijas un citu padomju republiku izglītības iestāžu vidū. Kluba vadītāji iedomājās sevi par karavīriem, kuri cīnījās pret “religiskiem aizspriedumiem”, izmantojot loģiskus argumentus un zinātnes sasniegumus, kā arī pasargājot jaunākās paaudzes no reliģiskās prakses. Pakāpeniski Klubs kļuva par izklaidējošo, nevis propagandiska rakstura biedrību.

**The Club of Militant Atheists of Daugavpils Pedagogical Institute:
foundation and first years of activities****

Key words: Sovietisation, Latgale, atheists, club of militant atheists, Daugavpils Pedagogical Institute

Summary

Since the second half of the 1950s, the propaganda of atheistic worldview became one of the main instruments in the course of Latvia's Sovietisation. In 1959, the Club of Militant Atheists was founded at Daugavpils Pedagogical Institute with the aim of educating active propagandists of atheism who would work with children, youth, and

---

* Pētījums tapis ar Lienas Neilandes Fonda (Stiftelsen till minne av Lena Neuland, lēmums 2023-09-28) un Valsts pētījumu programmas projekta “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi” (VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003) atbalstu.

** This research was supported by Lena Neuland Foundation (Stiftelsen till minne av Lena Neuland, decision 2023-09-28) and Latvian State Research Programme project “Navigating the Latvian History of the 20th–21st Century: Social Morphogenesis, Legacy and Challenges” (VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003).

adults. The Club became an attractive place offering the students to organize and participate in various public activities: lectures, discussions, performances, competitions, etc. Soviet Latvian periodicals depict the Club as a successful example of a purposeful and fruitful propaganda centre with high efficiency which became popular among educational bodies in Latvia and other Soviet Republics. The leaders of the Club presented themselves as militarists who were fighting against “religious prejudices” using logical arguments and scientific achievements, and protecting younger generations from religious practice. Gradually, the Club turned into an entertainment rather than a propaganda community.

Ievads

Latvijas sovetizācija paredzēja politisko, ekonomisko un kultūras (tostarp reliģiju) reorganizāciju, kas sekmētu jaunā padomju cilvēka *Homo Sovieticus* izveidošanos. Ja otrās okupācijas sākumposms (1944/45–1953) raksturojams ar represīvu metožu izmantošanu, tad kopš 1950. gadu vidus sākās nosacītā liberalizācija un stabilizācija (Bleiere 2025), kad priekšplānā izvirzījās propagandiska rakstura aktivitātes. Viens no komunistiskās ideoloģijas pīlāriem bija ateistiskais pasaules uzskats, kurš bija jāiedveš Latvijas sabiedrībā līdz ar reliģisko organizāciju un to pārstāvju publisko vajāšanu, kā arī izmaiņām izglītības sistēmas saturā un metodoloģijā (Runce 2012; Saleniece 2017; Krūmiņa-Koņkova & Runce 2019).

Pēc 1956. gadā notikušā Padomju Savienības Komunistiskās partijas 20. kongresa sāka mainīties attieksme pret reliģiju. Ņikita Hruščovs (1957–1964) uztvēra reliģisko pasaules ainu par padomju ideoloģijas draudu, kas varētu kļūt par sociālistiskās sistēmas politiskās nestabilitātes faktoru, tāpēc līdz ar Ņ. Hruščova izvirzīto mērķi celt komunisma materiāltechnisko bāzi pastiprinājās ateistiskā propaganda un antireliģiskās politikas izpausmes (Ostroukhova 2020). Latvijā sāka izmantot dažādus spiegošanas mehānismus, kuru mērķis bija kontrolēt visas reliģiskā rakstura aktivitātes, kuras notika publiski (Tēraudkalns 2021). Paralēli tiešai cīņai ar reliģiskajām organizācijām sāka atjaunot ateistu kustību, kura bija izplatīta Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskajā Republikā starpkaru un pēckara perioda sākumā (1925–1947) un kuru vadīja *Karojošo bezdievju savienība* [*Sojuz voinstvujushhij bezbozhnikov*]. Šīs organizācijas pamatuzdevums bija propagandēt ateismu kā neatņemamu kultūras revolūcijas sastāvdaļu: organizēt sistemātisku antireliģisko darbu, kurš ietvēra antireliģiskās literatūras sagatavošanu un izdošanu, publisko aģitēšanu vietējās kopienās, cīņu pret tradicionāliem (reliģiskiem) rituāliem un “padomju rituālu” popularizēšanu utt. (Apanasenok & Krasil'nikova 2023). Latvijas PSR austrumu teritorijā ateistu kustību oficiāli aizsāka 1959. gadā Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā dibinātais (turpmāk – DPI) karojošo ateistu klubs [*klub voinstvujushhij ateistov*], kurš lielākoties tika saukts par KVAT (turpmāk – Klubs), latviskojot krievu nosaukumu, un viņa biedri – par kvatoviešiem vai kvatovciem¹.

---

¹ Apzīmējums “kvatovci” tiek izmantots rakstā *Karojošo ateistu klubs*, kurš ir publicēts žurnālā “Liesma” (Bušmane 1962, 20–21).

Šajā rakstā tiek apskatīta Kluba dibināšana, biedru dalības motivācija, kā arī pirmās Kluba aktivitātes un to rezultāti. Tas ir pirmais mēģinājums aplūkot līdz šim maz pētīto karojošo ateistu kustības aizsākumus Latvijā un papildināt datus par DPI vēsturi. Raksta avotu bāzi veido periodiskie raksti no padomju Latvijā izdotajiem laikrakstiem *Sovetskaja molodezh'*, *Rīgas vilņi*, *Rīgas Balss*, *Padomju Mediķis* un *Padomju Students*, Daugavpils Universitātes muzeja dokumentu kolekcija un Mutvārdu vēstures centra dzīvesstāsti. Periodiskie izdevumi ļoti detalizēti apraksta Kluba darbību, kaut gan ir jūtama padomju ideoloģijas ietekme un vēlme izcelt Kluba biedru vērtīgo pienesumu padomju pasaules ainas nostiprināšanā. Pētījuma metodes iekļauj ievāktās informācijas kritisko analīzi un sintēzi, kā arī vēstures naratīva veidošanu, ievērojot hronoloģisko pieeju ar mērķi secīgi rekonstruēt notikumu norisi. Pētījums neaplūko Kluba aktivitāšu ietekmi uz vietējām reliģiskām grupām, bet apraksta pašu Kluba biedru darbību un to atspoguļojumu atlasītajos vēstures avotos.

Kluba dibināšana

Kluba pirmā sēde notika 1959. gada 27. maijā, kaut gan tā iecere radās divus gadus agrāk. DPI komjaunatnes komitejas sekretāra vietnieks I. Bajkovs laikrakstā *Sovetskaja molodezh'* atsaucās uz 1957. gada studējošo sapulci, kuras laikā DPI komjaunieši izrādījās “vāji apbruņoti” vietējās baptistu draudzes locekles priekšā: jaunieta atklāti stāstīja par savu reliģisko praksi un izteica pamatotus pretargumentus visiem kursabiedru apgalvojumiem par reliģisko uzskatu “aplamību”. Šī situācija vēlāk tika atstāstīta vairākās publikācijās kā iemesls, kurš mudināja vietējos aktīvistus aizdomāties par speciālistu sagatavošanu, kuri mērķtiecīgi īstenotu antireliģisku propagandu (Bajkov 1959a, 3; Minaev 1969, 2). Vēlāk 1959. gada novembra publikācijā tika paziņots, ka studente “atbrīvojās no saviem maldiem”, iestājās komjaunatnē un pabeidza mācības DPI². Šis gadījums kā leģenda tika pārstāstīts vairākos preses izdevumos kā nozīmīgs notikums, kurš iedvesmoja studējošos pieņemt lēmumu, ka būt par ateistiem ir par maz – katram studentam bija jāklūst par karojošo bezdievi (Barushko, 1959, 2). Ne tik emocionālu iemeslu Kluba dibināšanai izteicis kādreizējais šī Kluba vadītājs, DPI lektors Boriss Volkovičs (1936–2013), kurš savās atmiņās norādīja uz vairākiem PSRS valdības rīkojumiem par ateistiskā darba pastiprināšanu (DU MV: 491). Tiesa, vēl 1954. gada 7. jūlijā tika izdots Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās komitejas (turpmāk – PSKP CK) lēmums “Par nopietniem trūkumiem zinātniski ateistiskajā propagandā un pasākumiem tās uzlabošanā” [*O krupnyh nedostatkah v nauchno-ateisticheskoj propagande i merah ee uluchshenija*]. Drīz Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas birojs apņēmas aktīvi stāties pret reliģiju un “atmaskot tās reakcionāro būtību”, kā arī pastiprināt audzināšanu skolās un augstskolās „karojošā materiālisma garā” (Vīksne 2017, 53–54). Tomēr aktīvs ateistisks darbs sācies pēc PSKP CK propagandas un aģitācijas nodaļas slepenā ziņojuma “Par trūkumiem zinātniski ateistiskajā propagandā” [*O nedostatkah nauchno-ateisticheskoj propagandy*], kurš nācis klajā

² Savās atmiņās DPI un Daugavpils Universitātes Vēstures katedras docente Genovefa Barkovska (1935–2021) norādīja, ka jaunieta bija spiesta mācīties neklātienē un viņai bija liegts strādāt ar bērniem reliģiskās piederības dēļ (DU MV: 489a).

1958. gada 4. oktobrī (Chemodanov 2018). Līdz ar to DPI Kluba dibināšana iekļāvās ateisma politikas tendencēs, un tā biedru aktivitātes atbalstīja PSRS pieņemto lēmumu pastiprināt ateistisko propagandu.

Pirms oficiālās Kluba dibināšanas tika organizēti divi pasākumi: lektoru konkurss un “Literārā tiesa pār reliģiju”. Desmit studenti ar pasniedzēju palīdzību sagatavoja lekcijas, kurās kritizēja reliģiskus, lielākoties uz kristīgo mācību balstītus uzskatus. Atsevišķu lekciju laikā topošie kvatovieši veica ķīmiskos eksperimentus, kuri “atmaskoja” tādas kristiešu reliģiskās prakses priekšmetu brīnumainas izpausmes kā asins tecēšana no ikonām vai ūdens pārvēršana par vīnu. Ja ticīgajiem šādi gadījumi kalpoja par dievišķās žēlastības klātbūtnes zīmi, tad ateisti to uztvēra par cilvēku maldināšanu, kura bija jāatklāj un jānosoda, apliecinot zinātnes pārākumu pār reliģiju.

Lekcijas kļuva par interesantu notikumu gan DPI, gan ārpus tā: kopumā tika nolasīti 39 referāti, kurus novērtēja visi klātesošie, aizpildot speciālas formas. Uzvarēja trīs autores, kuras saņēma prēmijas par lekcijām “Ķīmija cīņā ar mānticību”, “Par reliģiskiem svētkiem” un „Zinātne un reliģija par dzīvības izcelšanos” (Bajkov 1959a, 3). Uzvarētāju tēmas saskan ar padomju varas iestāžu antireliģiskās kampaņas virzieniem – reliģisko svētku aizvietošana ar jaunām padomju tradīcijām un zinātniskā, padomju paraugam atbilstošā pasaules uzskata indoktrinēšana.

Savukārt “Literārā tiesa pār reliģiju” notika izrādes formā: lai to uzvestu, vecāko kursu studenti sadalījās apsūdzētajos, aizstāvjos un ekspertos, analizēja Bībeli un antireliģisko literatūru, novadīja divas tikšanās ar baznīcas pārstāvjiem un sagatavojās atbildēt uz publikas jautājumiem, izmantojot piemērus no literārajiem un mākslas darbiem, kuri nepārprotami kritizēja reliģisko dzīvi un ticīgos cilvēkus. “Tiesas dienā” – 1959. gada 6. maijā – piecu stundu garumā bija uzdoti 80 jautājumi, kas liecināja par dalībnieku un klausītāju interesi (Bajkov 1959a, 3).

Drīz pēc izrādes parādījās paziņojums, ka 1959. gada 27. maijā notiks Kluba pirmā organizācijas sapulce ar piezīmi, ka Kluba biedri nodarbosies ar pilsētas un rajona darbaļaužu antireliģisko audzināšanu, organizējot antireliģiskus vakarus un reliģijas literārās tiesas, gatavojot lekcijas par zinātniskā ateisma tematiku, rīkojot diskusijas ar baznīcas pārstāvjiem, palīdzot studentiem padziļināt viņu zināšanas par zinātnisko ateismu (Bajkov 1959a, 3). Par Kluba vadītāju kļuva DPI Marksisma-ļeņinisma katedras pasniedzējs Vladimirs Ņikitins, kurš vadīja Klubu no 1959. līdz 1967. gadam; pēc tam viņu nomainīja B. Volkovičs (DU MV: 491). Tomēr patiess Kluba darbs sākās 1959. gada rudenī, jaunu studiju gadu sākot.

Pirmās Kluba aktivitātes

1959. gada rudenī Kluba biedri sadarbībā ar Vissavienības politisko un zinātnisko zināšanu izplatīšanas biedrību³ organizēja “Ateistisko izstādi” [*Ateisticheskaja vystavka*], kuru divu dienu laikā apmeklēja ap 900 Daugavpils pilsētas iedzīvotāju: skolēni, arodskolu audzēkņi, strādnieki u. c. Izstādē stāstīja par cilvēka izcelšanos,

---

³ Vissavienības politisko un zinātnisko zināšanu izplatīšanas biedrība [*Vsesojuznoe obshhestvo po rasprostraneniju politicheskikh i nauchnyh znaniy*] tika dibināta 1947. gadā ar mērķi veicināt antireliģisko propagandu ar publisko lekciju un speciālo izdevumu izdošanas palīdzību.

relīģijas sociālo būtību un senlatviešu ticējumiem, rādīja dokumentālas un spēlfilmas, pārdeva zinātniski ateistiskus izdevumus, tomēr lielāko interesi izraisīja ķīmiskie eksperimenti, kuri “atmaskoja” baznīcas brīnumus (Bajkov 1959b, 2). Izstādei veltītais raksts atzīmē, ka Daugavpils pilsētas un rajona skolas, uzņēmumi un rūpnīcas sūtīja kolektīvus pieteikumus izstādes apmeklēšanai, kas liek domāt, ka dalība šāda tipa pasākumos nebija brīvprātīga, bet drīzāk formāla, kas bija raksturīgs vairākiem ideoloģiski nozīmīgiem pasākumiem padomju kultūrtelpā (Procevska 2006, 129).

Kluba biedru aktivitāšu lokā iekļāvās vietējo reliģisko grupu novērošana. Jau 1959. gadā viens no Kluba biedriem ziņoja par Jehovas liecinieku aktivizēšanos Daugavpils rajona Silenes ciemā. Klubs ātri organizēja publisku sarunu ar vietējiem iedzīvotājiem, savācot negatīvus faktus par Jehovas liecinieku darbību. Pēc trim dienām sekoja publikācija vietējā Silenes avīzē, kur kolhoza “Uzvara” strādnieks paziņoja, ka “apzinājās [šīs reliģiskās grupas darbības] visu kaitīgumu”, kas, viņaprāt, bija vērsta uz pretvalstisku politisku mērķu sasniegšanu; par pārējiem Silenes iedzīvotājiem ziņu nebija (Barushko 1959, 2). Zīmīgi, ka šajā gadījumā tika izcelts tieši politiskais aspekts, nevis zinātniskais, kas bija saistīts ar to, ka ASV dibinātā Jehovas liecinieku organizācija tika pakļauta vajāšanai visā PSRS teritorijā (Tēraudkalns 2024). Līdzīgs gadījums aprakstīts sakarā ar Daudzseses ciema (mūsdienu Aizkraukles novads) luterāņu draudzi, ar kuru “cīnījās” jaunais vietējās skolas direktors, kurš ar karojošo ateistu palīdzību panāca to, ka vietējais garīdznieks publiski atzina savus “maldus” (Vavere 1965, 3). 1960. gadu otrajā pusē Kluba biedriem bija jānovēro dievkalpojumi Daugavpils un tās apkārtnes baznīcās un lūgšanas namos. DU muzeja krājumā glabājas nekatalogizētas atskaites par šīm vizītēm, kas liecina par DPI studējošo iesaisti lauka pētījumos par vietējo reliģisko dzīvi 1960. gadu otrajā pusē. Pagaidām nav izdevies atklāt, kas bija šo aktivitāšu iniciators un kādiem nolūkiem tika izmantota vākumā gūtie dati.

Kluba darba organizācija

Katram Kluba biedram bija sava personīgā lieta ar karojošā ateista plānu, kura izpildei uzmanīgi sekoja: ja četru mēnešu laikā, ko sauca par “kandidāta stāžu”, students nebija izdarījis kaut ko Kluba labā, viņu izslēdza (Barushko 1959, 2). Tomēr interese par Klubu ātri auga: 1960. gadā Klubā darbojās 56 studenti (Vedina 1960, 3), bet 1963. gadā – ap 150 studentu, kuri nodarbojās ar organizatorisko darbu un jauno lektoru sagatavošanu (Tribis 1963, 3). Līdztekus lekcijām, publiskām diskusijām un teatrālajām izrādēm (Gaver 1961, 3), ar kurām DPI studenti viesojās Latgales un Latvijas pilsētās un ciemos, Kluba biedri ceļoja uz Ļeņingradu (mūsdienās Sanktpēterburgu), kur sacentās ar vietējiem karojošajiem ateistiem (Chernobaeva 1969, 4), un apmeklēja citas padomju republikas (Kutuzov 1963, 6). Turklāt Kluba biedri regulāri uzstājās Latvijas radio un vadīja jauniešiem veltīto raidījumu ciklu par ateisma jautājumiem (b. a. 1962, 2).

Klubam raksturīgā militārā retorika izpaudās to biedru publicētajos rakstos. Darbs ar ticīgajiem tika uztverts kā zināms karš ar “pagātnes paliekām” (Ostris 1960b, 2), kas lika atcerēties kādreizējo krusta karu laiku, kad katra kristieša pienākums bija cīnīties ar neticīgajiem un panākt viņu konvertēšanos kristietībā, taču karojošie ateisti gluži

otrādi vēlējās “konvertēt” ticīgos cilvēkus padomju civilajā reliģijā: “Mūsu devīze – nenolikt ieročus kamēr cilvēki, ejot garām baznīcai, klanīsies, novilks cepures” (Tribis 1963, 3). Īpaši aktīvi Kluba biedri bija gatavi cīnīties ar tā saucamajiem “sektantiem”: “Sektantu saldajiem un melīgajiem vārdiem jānostāda pretī kaujiniecisku, uzbrūkošo antireliģisko propagandu” (Hizhinskij 1963, 4). Kluba biedri uzskatīja, ka viņu galvenais ierocis bija loģika, kura ir „spēcīgāka pār aizspriedumiem”, jo viņuprāt reliģija bojāja cilvēku dvēseles⁴ un nogalināja viņu tieksmi aktīvi darboties (Kutuzov 1963, 6). Vienā publikācijā pat parādās apzīmējums “kaujas ateisti” [*boevye ateisty*], kuriem bija jācīnās nevis pret ticīgajiem, bet ar antizinaīniskām idejām un „reliģisko ideoloģiju” (Motel’ 1964, 1), tādējādi padomju ideoloģijai bija jāuzvar tradicionālā kultūra.

Pirmie darbības rezultāti

Jauniešu ateistiskā audzināšana bija viena no padomju kultūras prioritātēm, tāpēc DPI Kluba pirmie panākumi tika uzskatīti par labās prakses piemēru, kurš būtu jāpārņem arī citām Latvijas augstskolām, jo “komunistiskā morāle” tika uzskatīta par pamatu padomju komunisma celšanai (Vedina 1960, 3; b. a. 1961, 1). Klubs veiksmīgi ieņēma vietu aktuālajā iekšpolitiskajā dzīvē: tas kļuva populārs iedzīvotāju vidū un ļoti pieprasīts propagandiska rakstura pasākumos skolēnu un strādnieku vidū. Padomju Latvijas 20. gadadienai veltītajā rakstā bija izteikta doma, ka karojošo ateistu filiālēm būtu jābūt katrā pilsētas skolā (Ostris 1960a, 2). Šādas filiāles parādījās arī citur Latgalē, piemēram, 1963. gadā Krāslavas 2. vidusskolas Kluba biedri sarakstījās ar Ļeņingradas 43. internātskolu un lūdza padalīties pieredzē ateisma muzeja un ateisma vakaru organizēšanā, kā arī minēja sadarbību ar DPI Klubu, kurš palīdzēja organizēt vietējos pasākumus (Dumpe 1966, 240–241). Klubs kļuva par vienu no padomju Daugavpils vizītkartēm (b. a. 1964, 1).

Kopumā Kluba atmosfēra šķita īpaši pievilcīga jauniešiem, jo ļāva iejusties dažādās lomās – žurnālistu, aktieru, dziedātāju, lektoru. Tajā pasludinātā demokrātija un vienlīdzība, kur valdīja likums “katrs KVAT biedrs – profesors, katrs KVAT biedrs – apkopēja”, kā arī iespēja apmeklēt dažāda veida pasākumus Latvijā un ārpus tās piesaistīja aizvien vairāk jauniešu (Kulik 1967, 3). Kluba biedri bija gatavi eksperimentēt un meklēt jaunas iespējas cīņai ar iedzīvotāju reliģiozitāti, kas jo vairāk cēla viņu autoritāti citu jauniešu klubu priekšā (Meksh 1967, 3).

1969. gadā Klubs svinēja savu pirmo jubileju: DPI uzņēma topošos pedagogus no Rīgas, Maskavas, Ļeņingradas, Orlas, Viļņas, Arzamasas. Tikšanas laikā tika atzīmēts, ka Daugavpils karojošie ateisti ir vieni no labākajiem PSRS; savas darbības laikā viņi paguvuši nolasīt vairāk nekā divus tūkstošus lekciju, uzstājās ar izrādēm, organizēja konkursus, disputus un izstādes. Tikšanās laikā “studentu KVAT veterāni” dalījās pieredzē un plānoja nākamās ateistiskās aktivitātes (b. a. 1969, 5). Preses izdevumos

---

⁴ Kluba biedri bieži lieto ticīgajiem cilvēkiem raksturīgus jēdzienus, kā “dvēsele”, “elle”, “grēcinieki”; viņiem pat ir bijuši savi “baušļi”, kuri bija jāievēro katram biedram (Obolevich, 1961, 2; Simhovich, 1969, 3); savu darbu vasaras laikā mēdza salīdzināt ar grēcinieku mokām ellē (Tribis, 1963, 3).

Kluba veiksmīgu darbību skaidroja ar to, ka katrs students jutās kā saimnieks (Minaev 1969, 2), katra entuziasms un pastāvīgums tika atbalstīts (Filippova 1969, 3).

Laika gaitā Klubs mainīja savu būtību: no organizācijas, kura cīnījās ar reliģisko pasaules uzskatu, tā pārtapa par izklaidējoša rakstura biedrību, kurā jaunieši jautri pavadīja laiku un turpināja uzturēt kontaktus arī pēc Kluba slēgšanas 1990. gadu sākumā (DU MV: 691).

Secinājumi

Karojošā ateisma kustība padomju kultūrtelpā aizsākās vēl 1920. gados, un līdz ar N. Hruščova proklamēto antireliģiskās politikas pastiprināšanos atdzima pēckara periodā. Klubi, kurus dibināja izglītības iestādēs, kalpoja par PSRS antireliģiskās propagandas instrumentu un kļuva par sovetizācijas veicinātājiem. DPI Klubs bija viens no vecākajiem, kura ietvaros jaunieši varēja radoši izpausties un sajūst īpašu atbalstu propagandas aktivitātēm: publiskās lekcijas un ķīmiskie eksperimenti, teātra izrādes un diskusijas ar reliģisko kopienu pārstāvjiem, sadarbība ar varas iestādēm un iespēja apceļot citas padomju republikas. Kluba biedru aktīva darbība ateistisko ideju izplatīšanā 1950.–1960. gados bija augsti novērtēta un plaši aprakstīta padomju periodiskajos izdevumos krievu un latviešu valodā. Šo publikāciju mērķis bija pasvītrot zinātnes pārākumu par reliģiju un izsmiet Latvijas iedzīvotāju tradicionālo, uz reliģiskām vērtībām balstītu kultūru. Tomēr padomju preseī raksturīgs izteikti pacilājošs notikumu izklāstījums un vienveidīgs faktu atstāstījums ierobežo iespējas analizēt karojošo ateistu darbības efektivitāti Latvijas iedzīvotāju reliģiozitātes apkarošanā. Laika gaitā Klubs kļuva par vienu no DPI interešu pulciņiem, un propagandas darbs bija drīzāk formāls, tomēr kopumā karojošo ateistu rindās līdz pat 1990. gadu sākumam bija vairāki DPI studējošie un pasniedzēji, kas ir turpmāko pētījumu objekts.

Avotu un literatūras saraksts

- Apanasenok, A., Krasil'nikova E. (2023) Istorija Sojuza voinstvujushhih bezbozhnykov v zerkale otechestvennyh i zarubezhnuh issledovanij. *Social'nye i gumanitarnye nauki. Otechestvennaja i zarubezhnaja literatura. Ser. 5, Istorija: Informacionno-analiticheskij zhurnal*, (3): 136–152.
- [B. a.] (1961) Molodezhi – nauchno-ateisticheskie znaniya. *Sovetskaja molodezh'*, 27. maijs.
- [B. a.] (1962) Nashi peredachi na russkom jazyke. *Rīgas viļņi*, 22. decembris.
- [B. a.] (1964) Televīzija. Uzmanību – konkurss! *Rīgas Viļņi*, 20. marts.
- [B. a.] (1969) Studencheskie KVATy. *Rīgas Balss*, 25. novembris.
- Bajkov, I. (1959a) Chto takoe KVAT. *Sovetskaja molodezh'*, 27. maijs.
- Bajkov, I. (1959b) Za dva dnja 900 posetitelej. *Sovetskaja molodezh'*, 23. oktobris.
- Barushko, P. «KVAT» razoblachaet. *Sovetskaja molodezh'*, 21. novembris.
- Bleiere, D. (2025) Padomju otrreizējā okupācija Latvijā. Nacionālā enciklopēdija. (Atjaunots 2025. gada 30. janvārī). <https://enciklopedija.lv/skirklis/22220-padomju-otrrreiz%C4%93j%C4%81-okup%C4%81cija-Latvij%C4%81> (12.06.2025).
- Bušmane, V. (1962) Karojošo ateistu klubs. *Liesma*, 1. februāris.

- Chemodanov, P. (2018) Priemy antireligioznoj propagandy hrushhevskoj jepohi (po materialam GASPI KO). Grām.: *Obretenie svjatyh – 2017: sbornik materialov IX Mezhregional'noj cerkovno-nauchnoj konferencii*. Kirov: «Loban'». S. 73–77.
- Chernobaeva, L. (1969) S zadaniem spravilis'. *Padomju Students*, 17. aprīlis.
- Daugavpils Universitātes Mutvārdu vēstures centra krājums (turpmāk – DU MV), O. R. dzīvesstāsts, ierakstīts Daugavpilī 2010. gadā; ieraksts (206 minūtes, krievu valodā) glabājas DU MVC arhīvā, numurs krājuma katalogā 72, saīsināti DU MV: 691. DU MV: 489a, G. B. dzīvesstāsts, ierakstīts Daugavpilī 2015. gadā; ieraksts (87 minūtes, latviešu valodā).
- DU MV: 491, B. V. dzīvesstāsts, ierakstīts Daugavpilī 2008. gadā; ieraksts (77 minūtes, krievu valodā).
- Daugavpils Universitātes muzeja dokumentu kolekcija. Nekatalogizēta.
- Dumpe, L. sast. (1966) *Tautas izglītība Latvijā agrāk un tagad: dokumentu un materiālu krājums*, Rīga: Liesma. 250 lpp.
- Filippova, L. (1969) Daugavpilsskomu KVATu – 10 let. *Padomju Students*, 11. decembris.
- Gaver, A. (1961) Na scene kvatovcy. *Sovetskaja molodezh'*, 16. decembris.
- Hizhinskij, J. (1963) Gubiteli dush chelovecheskih. *Sovetskaja molodezh'*, 17. aprīlis.
- Krumina-Konkova, S., Runce, I. (2019) Socio-political and Religious Ideas and Movements in the 20th–21st Centuries. *Reliģiski-filozofiski raksti*, Nr. 25: 5–7.
- Kulik, L. (1967) Otricanie boga, UTVERZhenIE ChELOVEKA. *Sovetskaja molodezh'*, 30. jūnijs.
- Kutuzov, A. (1963) Spor s verujushhimi. *Rīgas Balss*, 3. decembris.
- Meksh, E. (1967) “I s nebom gordaja vrazhda ...”. *Sovetskaja molodezh'*, 17. marts.
- Minaev, V. (1969) KVATu – 10 let. Voinstvujushhie. *Sovetskaja molodezh'*, 28. novembris.
- Motel', J. (1964) Ne oboronjat'sja, a nastupat'! *Sovetskaja molodezh'*, 13. marts.
- Obolevich, A. (1961) Za cheloveka – v otvete. *Sovetskaja molodezh'*, 4. decembris.
- Ostris, P. (1960a) Eto nashe, komsomol'skoe delo! *Sovetskaja molodezh'*, 18. maijs.
- Ostris, P. (1960b) Uchit'sja zhit' v kommunizme. *Sovetskaja molodezh'*, 13. decembris.
- Ostroukhova, N. (2020) Peculiarities of the Normative-Legal Regulation of the State-Church Relations in the USSR (1953–1963). *Via in Tempore. History and Political Science*, Nr. 47 (1): 160–169.
- Procevska, O. (2006) No rīta himna, vakarā pasaciņa: jaunā padomju cilvēka audzināšana. *Latvijas arhīvi*, Nr. 4: 117–137.
- Runce, I. (2012) Valsts un Baznīcas attiecību teorētiskie modeļi. Grām.: *Reliģiozitāte Latvijā: vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. 99.–115. lpp.
- Saleniece, I. (2017) Teachers' religious behaviour in the Latvian SSR (1945–1985). *Reliģiski-filozofiskie raksti*, Nr. 23: 197–217.
- Simhovich, B. (1969) Uchit'sja, uchit'sja. *Padomju Mediķis*, 11. aprīlis.
- Tēraudkalns, V. (2021) Scientific Atheism in Soviet Latvia as a Strategic Element of Khrushchev's Anti-Religious Campaigns. *Reliģiski-filozofiski raksti*, Nr. 31: 203–231.

- Tēraudkalns, V. (2024) Jehovas liecinieki. *Nacionālā enciklopēdija*.
<https://enciklopedija.lv/skirklis/244086-Jehovas-liecinieki> (15.07.2025).
- Tribis, D. (1963) Nash družnyj KVAT. *Sovetskaja molodezh'*, 17. aprīlis.
- Vavere, V. (1965) Selo bezbozhnikov. *Sovetskaja molodezh'*, 26. marts.
- Vedina, T. (1960) KVAT v Rige. *Sovetskaja molodezh'*, 27. novembris.